

בשבוע העבר הופיע בתוספת התורנית סיפור על ה"כלי יקר" זי"ע. קוראים נאמנים ונכבדים העירו הערותיהם והשגותיהם על הסיפור. הננו מביאים את מכתבו של הרב יצחק ישעי' ווייס עורך "צפונות" שבכלל דבריו דבריהם. המערכת.

להוציא 'כלי' יקר' מזולל

קאלאמטא תר"מ לערך. — אך סביר שאינו המקור הראשון לסיפור המורחב. וכתע נעתק את קורות חייו האמיתיים ע"פ הקדמות ספריו, וע"פ המאמר לתולדותיו פרי עטו של ראשון חוקרי תולדות ישראל ב'המודיע' רבי בצלאל לנדא ז"ל שנדפס בראש 'עוללות אפרים' מהדורת ירושלים תשמ"ט, ומי אומן אשר יצליח לשלב אפס קצהו מן הסיפורים הנ"ל: נולד כנראה בלאנטשיץ, על שמה חותם איש לאנטשיץ, לאביו הגאון מוהר"ר אהרן זצ"ל [כך מכנהו בחתימתו בהקדמת ה'כלי יקר' — בימים ההם לא היה שייך לכתוב תואר כזה על מחזיק אראנדן], אחיו היה הגאון רבי משה ר"מ בהוראדנה. (אוצר הגדולים בערכו). בנעוריו למד אצל המהרש"ל בלובלין (הסכמתו לשי"ש, ועוד — יש לציין שאינו מזכיר את המהר"ל או אחרים כרבותיו, בשום מקום), בילדותו כיהן ביערסלאב והרבץ שם תורה ויראה (הקדמת עוללות אפרים). שם חיבר את ספרו עיר גיבורים שהדפיס בהיותו עדיין בימי הנוער (הקדמת אורח לחיים) בבאזיליה ש"ס. ומעיד על עצמו "מעויד היו עיני ולבי על דרכי בני עמנו לפרסם על החפנים, לפעמים מתוך הכתב, לפעמים בע"פ בבתי כנסיות במדינת פולין בהתא" סף יחד קיבוץ רב מכל הארצות" (הקדמת שפתי דעת).

בשנת שמי"ו נמנה בין גאוני יעד ד' ארצות' בועד געמנץ שהטילו איסור על רכישת רבנות בכסף. בשנת ש"ן הדפיס לראשונה את ספרו 'עוללות אפרים' בעת כהנו ברבנות העיר לובלין, בשנת שני"ה הדפיס שם את ספרו 'אורח לחיים'. בשנת שס"א לפני פורים חלה והוסיפו לו אז את השם 'שלמה', כפי שמספר בהקדמת ספרו 'כלי יקר' שהדפיס לאות תודה על רפואתו בלובלין שס"ב. לאחר מכן כיהן בעיר לבוב. בשנת שס"ד נקרא לעיר פראג לכהן כראש ישיבה ואב"ד לצד המהר"ל שהיה רב העיר וכבר היה מופלג בוקנה. [כידוע בערים הגדולות כיהנו יחד מספר גאונים, מי כר"מ ומי כאב"ד או כדרשן, ובעיר פראג היו מספר בתי דינים ולכל אחד אב"ד, "יוז לי ששה שנים אנכי יושב בתוך עמי עדה הקדושה ק"ק פראג, עיר ואם ישראל גדול כיהנו שמה, שמה נבחרתי מתוך העדה על שלש שנים להיות להם למורה לראש ישיבה ואב"ד... ואחר כלות שלש שנים האשונים הקלו מעלי עול המשפטים שבין איש לחבירו, ובמקום זה נתנו עלי עול הדרשות, להיות דורש טוב לעמו מדי שבת בשבתו" (הקדמת שפתי דעת).

"בימים חורפי שראיתי בדורי רוב חכמים זקנים באים בימים, אמרתי רוב ימים ידברו, אך על כל פנים לא אוכל להתאפק להחריש מכל וכל... והיה לאות על ידי ומעשה אצבעותי למשוך בעט סופר מהיר, להוציא את אשר עם לבבי בעטי אשר אתי, וחברתי מקצת ספרים... לכלול בהם הרבה דברי מוסר אשר כפי הומן היה הדור צריך... ואחר זה בבואי בימים שהפצירו בי שלימים וכן רבים לאמור קום דבר דברך בשער בת רבים בקהלות של מדינת פולין הקדושות, ובפרט ביומא דשוקא בק"ק לובלין אשר שם קיבוץ גדול כמעט מן כל חכמי המדינה, החרש והמסגר כלם נקבצו שמה פעם אחת בשנה, ושם היה מדריך לדבר נגד מלכים מאן מלכי רבנו, ולנגוע בקצה המחנה בקצונים ומוקצנים לא אשוב... וגרמתי לעצמי שרבים היו רודפי וצרי... ועתה כעת בחודש אדר שס"ד לפ"ק הועמסתי במשא כנד ממני... כי העיר ה' רוח קדשו על אנשי הקהלה הקדושה המפארה ק"ק פראג, אשר כהיום נבחרתי מתוך העדה להיות כהיום עבד לעם הזה לישא עלי משא דבר ה' בישיבה, ולצאת ולבא לפניהם בענייני הק', וזה באמת משא כנד עלי בפרט בקהילה מפארה כזו... לא נראה לקיבוץ קדוש כזה מימים רבים, ויען כי בחור ילד ושלחו אחרי לקי"ק לבוב מאה פרסאות..." (הקדמת עמודי שש).

[מה שכתב הגר"מ פערילס במגילת יוחסין למהר"ל, בקשר לרצון מהר"ל שבנו יחידו הגאון רבי בצלאל ז"ל יבחר כממלא מקומו בחייו, "יומקנאה לא רצו לקבלו, וקבלו במקומו את הגאון בעל עוללות אפרים לר"מ, וחרה לרבי בצלאל כי מאה מיתות ולא קנאה אחת, ונסע לקי"ק קעלין, ושם נסתלק על בני אביו בשנת "הרב בצלאל" [= ש"ס] לפ"ק, החליף את העוללות אפרים באחר, שהרי לפי המובא לעיל שנבחר רק באדר שס"ד].

אחר פטירת ממהר"ל בחי"ו אלו שנת שס"ט מיילא את מקומו, ומשנת שס"ד שימש יחד עמו בעל השל"ה, והדפיס שם בשנת ש"ע-ש"א את ספרו 'שפתי דעת' על התורה, ובשנת ש"ח-ט' את ספרו 'עמודי שש' סמוך לפטירתו בשנת ע"ט"א ש"פ הודפס שם שנית בתוספות רבות ספרו שעל שמו התפרסם 'עוללות אפרים', ונתבקש לישיבה של מעלה זקן ושבע ימים ביה"א אייר שש"ט, תנצב"ה.

מאז ומתמיד נמצאו מספרי סיפורים דמיוניים, רבים מספורים אלו זכו להעלות על מזבח הדפוס, שכן סיפורי דמיון ומתח אינם חידוש בן ימינו. מטרתם המוצהרת של רובם היתה להתפרנס ממכירת הסיפורים ע"י אספקת חומר קריאה וסיפור לנשים וקטנים להפיג שיעמום, ושל מיעוטם השתלת כפירה וליצנות, ואכמ"ל. ענף זה של יצירות ספרותיות קנה שמו בישראל בשם 'באבא מעשה' או 'סיפורי סבתא', ע"ש ספרו של המדקדק והמגיה המפורסם ר' אליהו בחור ז"ל 'בבא בוך', שנדפס לראשונה בפיזארו רע"ה, שהוא עיבוד בהרזים שפת יידיש-דייטש של אגדות סופר איטלקי שעלה לפרסום עולמי ולעשרות מהדורות. ותמימים היו מתייחסים באימון למלה המודפסת בפריס אלו.

מנהג זה רווח כבר לפני המצאת הדפוס, וכפי ששמעתי מפי קדשו של הגה"ק בעל 'דברי יציבי' זצ"ל בהקשר לכתובת עתיקה מורה מתקופת הגאונים שכאילו נמצאה בארץ ישראל: "גם בימי התנאים והאמוראים היו בנמצא רמזים שיכורים וחולמי חלום שידעו קרוא וכתוב, ובוודאי שגם אפיקורסים היו בנמצא". ואכמ"ל על סיפורים כאלה ששנתרבו לספרי קודש כתוצאה מכך.

מאחר ובראש התוספת גליון ערש"ק תורני מצורע, פורסם סיפור דמיוני מסוג על הגה"ק בעל כלי יקר זצ"ל. סיפור נטול יסוד 'מצוץ מהאצבע' ללא כל קשר לעובדות, הפוגע בזכרו של הגה"ק הנ"ל וכבודו, אבוא בשורות הבאות לברר את הדברים והעובדות, היות מול עובדות, לכבוד יום ההילולא שלו ז' אייר השע"ט.

מקורו הראשון של הסיפור ההזוי הוא כנראה בספר 'מצבת קודש' להר"ר גבריאל סוכסטיב [לעמבערג 1865 תרכ"ו], כשהוא מקדים לספור: "דכירנא כד הוינא טליא בעת אשר יצקתי מים עיי א"א מו' הגאון... נפתלי הירץ זצוק"ל (הראב"ד לעמבערג)... וסיפר לי איך שראה בפקנס דחבורה קדושה אשר היה מונח תחת ידו הקדושה (וכעת נאבד מאתנו החמדה גנוזה הלו ולא נודע מקומו איו)..."

הגריסא הראשונה פשוטה יותר: אביו הרב ר' אהרן היה מחזיק אורנדא [שאינו תרגומו בעל יבית מסחר] כבמאמר, אלא 'יוכר' אצל השר בלונטשיץ, הוריו הושמו בבור ע"י הפריץ, אביו מת מיד, אמו אחר לידתו, גדל אצל הפריץ, בהיותו בן עשר נתגלה אליו אביו ואיים עליו שיברח לפראג אל המהר"ל וכן עשה, נימול ע"י המהר"ל ושקד על תלמודו אצלו עד גיל י"ד, אז קרא לו רבו המהר"ל ואמר לו שכדי לכפר על שנתגדל בנשת הגוי עליו לללות וללמוד ביישיבות לבוב, שם גייס ושקד על תלמודו כשששש מפרנסת את ביתו ממכירת מזון, ולכן כונה בשם 'אפרים קאשיא', ע"ש הדייסא שמוכרת אשתו. לפני פטירת המהר"ל גזר על ראשי הקהילה שישעו ללבוב ויביאוהו למלאות את מקומו.

[בשם הגדולים להחיד"א ערך ר' אברהם מוכר ירקות מספר סיפור דומה על מהרש"ל שצוה שיקחו לרב אחריו את מוכר הירקות הנסתר. וכותבי 'ספרי יוחסין' קישרו סיפור זה עם הגאון ר' אברהם קשיא אב"ד לובלין ונקרא כן משום שגם בכהנו ברבנות נמנע מלקחת משכורתו ומכר דייסא שעתיים ביום. [ראה ניסבונים לתולדות היהודים בלובלין עמ' 17, הגר"ל וינשטיין אב"ד סאראצק בתולדות הפני יהושע, הפלס שנה שניה עמ' 290, ועוד] וכבר פקפקו החוקרים על עובדות אלו מפני אי התאמת התאריכים, ואכמ"ל]. סיפור זה הועתק במספר מקומות, ובין היתר ע"י החוקר הגדול הג"ר משה לייטער זצ"ל בהדרום טז, תשרי תשכ"ג.

כדי להלהיב את דמיון הקוראים, להעשיר את היריעה ולמתוחה, הוסיף מאן דהוא פרטים מרשימים ומבהילים, הפעם מתוך 'פנקס של כיהנ"ס הנקראת אלטניא', והדפיסו בשם 'מע' שפ פלא': נימול ע"י אביו בבור, בליל מלאות לו י"ג בא אליו אביו המת בחקץ ונשא אותו מלונטשיץ לפתח בית הכנסת כפראג, כשלמד אצל המהר"ל נעזר הפריץ במשכפים כדי להחזיר לחיקו, ונפלאות המהר"ל... נשלח ללמוד אצל האב"ד פרשבורג, שוב מכשפים ושדים מחנות סט"א אצרת, וגם שידוך, ונפלאות הרב מפ"ב... עד שבגיל י"ט נשלח ע"י המהר"ל ללבוב וחי שם כנסתר וחתפרנס בתור סבל ומוכר ביצים והיה נכונה בשם 'אפרים יאיעטשניץ' ע"י שנת שס"ט, שאז עם פטירת המהר"ל חתגלה באורח פלא והוא למלא את מקומו בפראג והדפיס את הספר עוללות אפרים.

[לא צוין בהמודיע מי הדפיס ומתי נדפס ה'מעשה פלא' שהוא מקור לסיפור, ולא ראיתיו, אולם ר"מ וונדר באנציקלופדיה מאורי גליציה כותב: שוסטק ר' יצחק, חסיד מוכר ספרים וציציות נבדורה..., הביא לדפוס ספרוני מעשיות מצדיקים. 'מעשה פלא' מרבי שלמה אפרים...

כלי יקר מאוד!

מעשה פלא

תולדות מורנו הגאון הקדוש רש"י זצ"ל בעה"ח
 מ' תולדות אפרים, כלי יקר, עיר נבוכים, כפר
 לש, וספרי דעת קריית.

הספיקה הנוראה הועתק ספוק של חיבת הנפשה
 אלמנית שזו בעיר פראג הבירה נכתבה שנת ש"ל
 ה' שלש ר"ל עשר שנים אחרי מלחמת העולם
 השנייה את הנפשה אתו סיום הללו עד יום כיסוף
 על כמס רבנות בעיר פראג

וגלוח אליו רשאות ונולדה כמפורי עולם.

הוא כלי יקר ע"י רוב החסיד בתיק מיה
 יתכן שסמכר סיום וציה בעד נאדווארמא.

הספיקה י"ל ע"י אדרעקס ו:
 I. SCHOSTIK in Nadworna Galizien

מלאמעא

כרפוס י"ל אבדודר סיוכע

מחירו 10 ק"ר

בעקבות הפולמוס שהת-
 עורר עקב מאמרי, על סיפור
 קורות חייו של בעל ה"כלי
 יקר" זיעוכ"א והשגות
 הקוראים הנכבדים ע"ז הנו
 להבהיר כמה פרטים:

א. אלף פעמים ח"י, לא
 באנו כלל לספר סיפורי בד-
 יות על הצדיק הגדול בעל
 ה"כלי יקר", וכי גם מי אנו
 ומה אנו לומר את גודל ורום
 קדושתו. אך משום ההשגות
 הרבות שהיו על סיפור זה,
 אנו מביאים את תצלום שער
 הספר העתיק. צילום זה
 צריך היה להתפרסם בגוף
 המאמר אולם מסיבות טכני-
 יות לא עלה הדבר והנה הוא
 לפניכם בצורה ברורה.

ב. ספר עתיק ונדיר זה
 נמצא במרתפי אחד הספר-

יות הלאומיות בארץ, דפיו כמעט ובלויים
 וצבעם הצהוב כמעט וזורח למרחוק, אולם אם
 חסר לנו משהו בצמנות ההיסטוריה, יכול
 להיות שדבר זה מעיד כי יכול לצאת שגנה תחת
 ידו כל אחד ואחד; מאחר שמצאנו את הספר
 הנראה כאמין ואמיתי ואשר בנוסח השער
 מופיע כפי שעניינם ראוות: "המעשה הנוראה
 הועתקה הפנסק של ביהכ"נ הנקראת אלטניא
 שול בעיר פראג הבירה נכתבה שנת ש"ל
 אלפים לפ"ג... ונלווה אליו רפואות וסגולות
 מעמודי עולם", ומובא ג"כ ע"י מי הובא לבית
 הדפוס.

ג. אם צריכים לקחת כל דבר בפרופורציה

הנכונה הרי כי יש לנו חמי-
 שים על חמישים, ואפילו
 ארבעים על ששים, אנו
 מצאנו ספר עתיק זה קראנו
 את הסיפור ופרסמנוהו מפני
 שנראה אמין לכל דבר, לא
 עלה בדעתנו את כל הדברים
 שנאמרו בנוגע לסיפור זה.
 ידענו את מאמר העולם
 שסיפורים אלו יש לכאן ולכ-

אן להאמין ולא להאמין.
 ד. אין בידנו לקבוע אם
 סיפור זה אכן התרחש, וקרוב
 לאמת - לאחר כל התגובות
 והמכתבים - שנוספו על
 סיפור זה ימלח ופלפי וישר
 תבלינים, כדי למשוך את לב
 הקוראים ואולי גם להלהיב
 את לב הילדים, אך אנו
 הבאנו את הסיפור ככתבו
 וכלשונו כפי שמצאנו וכניל.

נשמח מאוד לקבל בברכה כל הארה והערה
 מכל קורא וקורא.

ה. עכ"פ יש לקחת סיפור זה בערבון מוגבל.
 תודות מרובות לכל הקוראים הנכבדים והנאמ-
 נים שהשיגו הארותיהם והערותיהם על הסי-
 פור, זהו ביקורת בונה הנדרשת לכל סופר
 וסופר, ופולמוס זה הוא ג"כ דבר בריא לכתב
 עת תורני. ואנו עכ"פ צריכים להתפלל בכל יום
 ויום שלא יצאו מכשולות מתחת קולמוסנו,
 וזכות הצדיקים יגן עלינו ובעדנו ובעד כל כלל
 ישראל אמן ואמן.

מ. בן הלל

תגובות והארות: פקס: 02-9951479